

**О.В. Ульяновченко, д-р екон. наук, професор
член-кореспондент НААН**

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ САДІВНИЦТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ

У статті обґрунтовано основні теоретичні підходи до ефективного використання ресурсного потенціалу садівництва та перспективні напрями розвитку галузі. Визначено, що використання ресурсного потенціалу садівництва знаходиться на незадовільному рівні. Встановлено, що при формуванні необхідного складу ресурсного потенціалу потрібно враховувати не тільки кількісні параметри, а й якісні, оскільки даний фактор впливає на результативність виробництва і конкурентоспроможність кінцевої продукції. Важливе значення у визначенні шляхів ефективного використання ресурсного потенціалу вітчизняного садівництва, обґрунтуванні стратегії галузі є дослідження та врахування основних світових тенденцій розвитку садівництва. Визначено основні особливості ефективного використання ресурсного потенціалу галузі садівництва, що у сучасних економічних умовах набуває особливого значення.

Ключові слова: *ефективність, ресурсний потенціал, садівництво, плодово-ягідна продукція, перспективи розвитку.*

Постановка проблеми. Забезпечення продовольчої потреби країни є важливою передумовою її економічної незалежності. У вирішенні цієї проблеми важливе місце відводиться садівництву, тому, що забезпечення розвитку садівництва країни набуває загальнодержавних масштабів і стає одним з пріоритетних напрямів аграрної політики. Функціонування садівництва ґрунтується на процесах відтворення і продуктивного використання багаторічних насаджень. Раціональна організація спеціалізованих садівничих підприємств та відповідних підрозділів в інших типах господарств передбачає врахування особливостей галузі. Слід відмітити, що використання ресурсного потенціалу галузі садівництва знаходиться на незадовільному рівні розвитку. Тому, при формуванні необхідного складу ресурсного потенціалу потрібно враховувати не тільки кількісні параметри, а й якісні, оскільки даний фактор впливає на результативність виробництва і конкурентоспроможність кінцевої

продукції. Таким чином, у сучасних економічних умовах особливого загострення набуває проблема підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу та відновлення садівництва в Україні, що забезпечить стабілізацію і подальше збільшення виробництва продукції галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним аспектам ефективності використання ресурсного потенціалу садівництва та перспективам розвитку галузі присвячені наукові дослідження відомих українських і зарубіжних учених. Найбільш докладно ці питання висвітлені в працях О.Ю. Єрмакова, В.А. Рульєва, П.Т. Саблука, О.М. Шестопаля, В.В. Юрчишина, С.О. Юшина [5,6,7,9]. Проте, враховуючи особливості раціональної організації процесу виробництва у садівництві, питання ефективного використання ресурсного потенціалу для подальшого розвитку галузі залишаються актуальними і вимагають подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Обґрунтування теоретичних підходів до ефективного використання ресурсного потенціалу та перспективних напрямів розвитку галузі садівництва.

Виклад основного матеріалу досліджень. Садівництво є складовою частиною агропромислового виробництва і поряд з іншими галузями надає певний вплив на рівень його ефективності. У багатьох країнах світу виробництво продукції садівництва є одним із важливих напрямів ефективного розвитку аграрної сфери, застосування сучасних технологій, збереження зайнятості сільського населення, а також поглиблення зовнішньоекономічної торговельної діяльності, що в сукупності забезпечує досить вагомому частку надходжень доходів від експорту цієї продукції та добробут [8].

Сучасний стан садівництва в Україні характеризується низьким рівнем продуктивності насаджень, особливо в сільськогосподарських підприємствах. В Україні найбільш сприятливі території для розміщення садів є у Чернівецькій та Вінницькій областях, про що свідчить показник обсягу виробництва плодово-ягідної продукції у 2015 р. (понад 150 тис. т) (рисунок), що можна пояснити кліматичними особливостями зазначених областей. Виробництво плодово-ягідної продукції у: Закарпатській, Рівненській, Хмельницькій, Полтавській, Дніпропетровській та Донецькій областях знаходиться в межах 100-150 тис. т, ще 7 областях даний показник має значення від 50 до 100 тис. т, та в 9 – 0-50 тис. т. [3].

Картографічне зображення обсягів виробництва плодово-ягідної продукції в Україні, 2014 р.

Відношення до садівництва як до другорядної галузі зумовило скорочення виробництва плодоягідної продукції в підприємствах усіх форм господарювання. За даними Державної служби статистики загальна площа плодкових і ягідних насаджень в Україні становить 209,9 тис. га. Основною культурою є яблуна, на яку припадає 100,2 тис. га, або 47,7 % всіх площ; інші культури: вишня – 19,7 тис. га, слива – 18,6, груша – 12,7, черешня – 11,3, абрикос – 8,5, суниця та полуниця – 8,2, малина – 4,9 тис. га. Валовий збір плодово-ягідних культур в 2014 році склав 1999,1 тис. т, а середня врожайність в садівництві досягла 95,2 ц/га. Найбільший обсяг збору припав на зерняткові культури (1251,3 тис. т) з середньою врожайністю 109,8 ц/га. На другому місці кісточкові культури з обсягом на 59,1 % нижче зерняткових при врожайності 80,9 ц / га. На 74 % відстало від кісточкових культур виробництво ягідників [3].

Досліджено кількість сортів плодкових культур, які занесені до Державного реєстру сортів рослин придатних до поширення в Україні (за останні п'ять років (2010-2015 рр.)). Найбільша кількість сортів плодкових культур занесено до Реєстру у період із 2013-2014 рр. Так, асортимент плодкових культур у 2013-2014 рр. становив: яблуна домашня – 91; 94, груша звичайна – 68; 70, черешня – 70; 71, вишня звичайна – 23; 24, абрикос звичайний – 30; 31, персик звичайний – 76; 83 сортів відповідно.

Більшість сортів створені саме вітчизняними селекціонерами – яблуна домашня (84,6 % від загальної кількості сортів), черешня (100 %), вишня звичайна (100 %), персик звичайний (100 %), що є основою високопродуктивних садів.

Важливою особливістю садівництва є його фізичне прикріплення до землі, що необхідно враховувати при організації виробництва. Садівництво відноситься до високоінтенсивних галузей сільського господарства і відзначається концентрацією на одиницю земельної площі значних обсягів основних і оборотних фондів та вимагає ретельного підходу до вибору територіального розміщення, ділянок під закладку з урахуванням біологічних вимог середовища для окремих типів насаджень та сортів, оскільки кожен вид плодово-ягідних культур вимагає певних ґрунтово-кліматичних умов. Повне врахування всіх факторів має вирішальне значення для підвищення ефективності виробничого функціонування садів і ягідників.

Однією з основних особливостей галузі садівництва є висока капітало- і фондомісткість. На сьогодні для створення 1 га саду необхідно від 95 до 190 тис. грн., залежно від його типу. При цьому сучасні інтенсивні системи садівництва передбачають зростання питомих витрат на створення насаджень та формування відповідної матеріально-технічної бази [5]. Зазначена особливість вимагає значних обсягів інвестицій, що в сучасних умовах господарювання для більшості садівничих підприємств є досить проблематичним. Тому, галузь не може успішно функціонувати без надійної системи довгострокового кредитування та/або державної підтримки. У 2014 р. державну підтримку садівництва, виноградарства та хмелярства збільшено у 7 разів – до 700 млн грн, порівняно із сумою, закладеною в бюджеті 2013 р. [10]. Передбачені кошти для сільгоспвиробників можуть використовуватися на закладку нових садів і виноградників, догляд за ними, будівництво сучасних сховищ, закупівлю необхідного обладнання тощо. У свою чергу це сприятиме нарощуванню виробництва плодово-ягідної продукції, її експорту і внутрішньому споживанню.

Ефективність використання трудових ресурсів в галузі садівництва характеризується сезонністю. Оскільки у садівництві робочий період не співпадає з періодом виробництва, процес виробництва здійснюється тоді, коли є безпосередня участь людей (оранка, посадка дерев, догляд, збирання врожаю) і коли він відбувається під прямим впливом природних факторів (зростання, формування врожаю). Тому, в сільськогосподарських

підприємствах постійно мають бути працівники для виконання сезонного обсягу робіт. Важливою особливістю садівництва є короткі терміни зберігання окремих видів продукції і продовольства, що породжує загрозу значних втрат садівничих підприємств від можливого псування плодоягідної продукції [2]. Це вимагає додаткових інвестицій для обмеження таких втрат через пошук каналів швидкого просування продукції до кінцевого споживача, а також створення сучасної інфраструктури зберігання, а саме холодильників і сховищ для продовження термінів зберігання садівничої продукції.

Таким чином, основними особливостями ефективного використання ресурсного потенціалу галузі садівництва є: ретельний аналіз кожної його складової; пристосування до управління ресурсним потенціалом в умовах кризового економічного стану; збалансованість ресурсів; облік зональних вимог при формуванні та використанні ресурсного потенціалу; підвищення якості наявних ресурсів; облік в процесі формування та використання ресурсного потенціалу соціальної спрямованості розвитку агровиробничого комплексу.

Досліджено, що висока ефективність галузі садівництва в провідних країнах-виробниках плодово-ягідної продукції досягається за рахунок: технологічних чинників (комплексно стійких сортів з високими споживчими якостями плодів); якісного посадкового матеріалу; раціональної схеми садіння і системи ґрунтоутворення; високих товарних якостей плодів; стабільного плодоношення; надійних систем захисту плодівих культур від шкідників і хвороб); чинників інфраструктури ринку, наявності матеріально-технічної бази виробництва і зберігання, товарної обробки і тари, транспортних засобів й торговельної мережі; вартості матеріалів, використовуваних у технологічних процесах, соціально-економічних чинників, фінансового забезпечення через кредитну й податкову політику держави, систему ціноутворення; достатню наявність трудових ресурсів та їх високої кваліфікації; сільськогосподарської освіти для підприємців-садівників; організаційних (зональна та господарська спеціалізації садівництва тощо). Таким чином, малоефективна система виробництва плодів в Україні повинна ґрунтуватися на загальноприйнятих у світі принципах.

Розвиток вітчизняного садівництва можливий за умови його інтенсифікації на інноваційній основі та оптимального поєднання економічних і природних факторів виробництва. Основні шляхи підвищення ефективності функціонування галузі визначені у проекті

Галузевої програми «Плоди і ягоди України – 2017», розробленої фахівцями Інституту садівництва НААН, метою виконання Програми є [5]: подальше збільшення виробництва плодів і ягід; насичення внутрішнього продовольчого ринку конкурентоспроможною плодово-ягідною продукцією; забезпечення розширеного відтворення виробництва за рахунок самофінансування галузі; розширення виробництва екологічно чистої продукції шляхом переходу від індустріально-хімічних методів ведення господарства до біологічних; інтенсивне господарювання шляхом удосконалення технологій і організації виробництва на основі використання досягнень науки й передового досвіду; впровадження сучасних ефективних технологій зберігання плодів та ягід; забезпечення переробних підприємств, особливо у напрямку виробництва продуктів дитячого харчування, достатньою кількістю екологічно чистої плодоягідної продукції; відновлення експортного потенціалу країни та зменшення імпорту низькоякісної продукції. Програмою передбачається до 2017 р. виробити 59 кг плодів і ягід на одну людину в рік, що складе 75 % від науково обґрунтованої норми споживання і створить підґрунтя для виробництва у 2020 р. 79 кг фруктів, повністю забезпечивши потреби населення, а у 2025 р. – близько 96 кг на одну людину в рік, створивши можливості для експорту. Для забезпечення розвитку садівництва необхідно закладати значні площі плодово-ягідних насаджень: лише для простого відтворення в найближчі роки – 9-11, а для розширеного – 20-26 тис. га. Це вимагає залучення інвестицій в обсягах 2,1-3 млрд грн. Передбачається забезпечення потреби в коштах частково за рахунок прибутку, амортизаційних відрахувань садівничих підприємств та залучених коштів, в тому числі іноземних інвестицій, кредитів, коштів Державного бюджету, а в подальшому галузь поступово перейде на повне самофінансування.

Галузева програма розвитку садівництва на період до 2025 р. передбачає стабілізацію і збільшення виробництва плодів і ягід; насичення внутрішнього продовольчого ринку конкурентоспроможними продуктами та розширення їх експорту для повного забезпечення потреби населення у цих продуктах за фізіологічними нормами [1]. За останні роки завдяки державним програмам підтримки галузь українського садівництва переживає період свого відродження. Останні три роки спостерігається тенденція до інтенсифікації садівництва за рахунок збільшення інтенсивних сучасних насаджень, які приходять на зміну старим екстенсивним.

Необхідно радикально змінювати стратегічні підходи до розв’язання комплексу проблем економіки, організації та управління розвитком галузі. Використання сучасних досягнень науки дозволить перевести вітчизняне садівництво на інноваційний шлях розвитку. Враховуючи важливість біологічних активів садівництва для забезпечення сталого розвитку необхідно дотримуватися екологічної безпеки у виробництві плодоягідної продукції, що можна забезпечити тільки застосовуючи новітні технології.

Висновки. Сьогодні необхідність вирішення проблем, пов’язаних з ефективністю використання ресурсного потенціалу садівництва та пошуку напрямів розвитку галузі, набуває особливого значення. Проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що ресурсний потенціал галузі садівництва України формується за сприятливих природно-екологічних умов для виробництва садівницької продукції та характеризується великими площами родючих ґрунтів, достатньою кількістю трудових ресурсів та наявних матеріально-технічних ресурсів, проте використовується не досить раціонально. Тому, для обґрунтування ефективного використання ресурсного потенціалу в садівництві необхідно постійно проводити його оцінку з метою визначення можливостей росту та розвитку. Також, встановлено, що важливе значення у визначенні шляхів ефективного використання ресурсного потенціалу вітчизняного садівництва є дослідження та врахування основних світових тенденцій розвитку галузі.

Бібліографічний список: 1. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. – К., 2008. – 76 с. 2. Гриник І.В. Вітчизняні технології виробництва, зберігання та переробки плодів і ягід в Україні / І.В. Гриник, І.К. Омельченко, О.М. Литовченко. – К.: Преса України, 2012. – 120 с. 3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>. 4. Егоров Е.А. Организация и воспроизводство в промышленном плодоводстве / Е.А. Егоров. – Краснодар, 2009. – 267 с. 5. Економіка та організація промислового садівництва України / [О.М. Шестопаль, В.А. Рульєв, П.В. Кондратенко та ін.]; за ред. О.М. Шестопаля. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 334 с. 6. Організаційно-економічний механізм ефективного ведення садівництва в аграрних підприємствах регіону: монографія / [В.С. Кушнірук, О.Ю. Єрмаков, О.В. Шибанін]; за ред. О.Ю. Єрмакова. – Миколаїв, 2009. – 232 с. 7. Рульєв В.А. Актуальные проблемы возрождения садоводства / В.А. Рульєв // Экономика АПК. – 2002. – № 9. – С. 22–27. 8. Шибанин В.С.

Укрепление и эффективное использование ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий / В.С. Шебанин, И.И. Чэрвэн, А.В. Шебанина и др. // Николаев: НГАУ. – 2010. – 189 с. 9. Юрчишин В.В. Экономика садоводства / В. В. Юрчишин. – К.: Урожай, 1972. – 240 с. 10. Проблеми та перспективи інноваційно-інвестиційного розвитку садівництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kampodilsk.

А.В. Ульянченко. Эффективность использования ресурсного потенциала садоводства и перспективы развития отрасли. В статье обоснованы основные теоретические подходы к эффективному использованию ресурсного потенциала садоводства и перспективные направления развития отрасли. Определено, что использование ресурсного потенциала садоводства находится на неудовлетворительном уровне. Установлено, что при формировании необходимых составляющих ресурсного потенциала нужно учитывать не только количественные параметры, но и качественные, поскольку данный фактор влияет на результативность и конкурентоспособность конечной продукции. Важное значение в определении путей эффективного использования ресурсного потенциала отечественного садоводства, обосновании стратегии отрасли является исследование и учет основных мировых тенденций ее развития садоводства. Определены основные особенности эффективного использования ресурсного потенциала садоводства, что в современных экономических условиях приобретает особое значение.

Ключевые слова: эффективность, ресурсный потенциал, садоводство, плодово-ягодная продукция, перспективы развития.

A.V. Ulyanchenko. The efficiency of resource potential and development prospects of gardening industry. The article substantiates the main theoretical approaches to the effective use of resource potential of gardening and perspective directions of the industry. Determined that the use of resource potential of Ukraine gardening is at an unsatisfactory level. It was established that the formation of the desired structure resource potential need to consider not only quantitative parameters but also qualitative, as this factor affects the production efficiency and competitiveness of the final product. Is revealed necessity a radical change in strategic approaches to solving complex problems of the economy, the organization and management of the sector. Using modern science will translate domestic gardening on an innovative path of development. Considering the importance of biological assets gardening for

sustainable development must adhere to environmental safety in the production of fruits and berries products that can only be achieved using the latest technology. Also established that the important in identifying effective ways of resource potential of domestic gardening sector and justification strategy is research and key world trends in gardening. The main features of efficient use of resource potential of gardening sector is: its thorough analysis of each component; adaptation to potential resource management in crisis economic situation; balance of resources; zonal accounting requirements for formation and use of resource potential; improving the quality of existing resources; account in the formation and use of resource potential social orientation of the agro-industrial complex. For substantiation the effective use of resource potential in the construction must constantly carry out his assessment to identify opportunities for growth and development.

Key words: efficiency, resource potential, gardening fruit products, prospects.